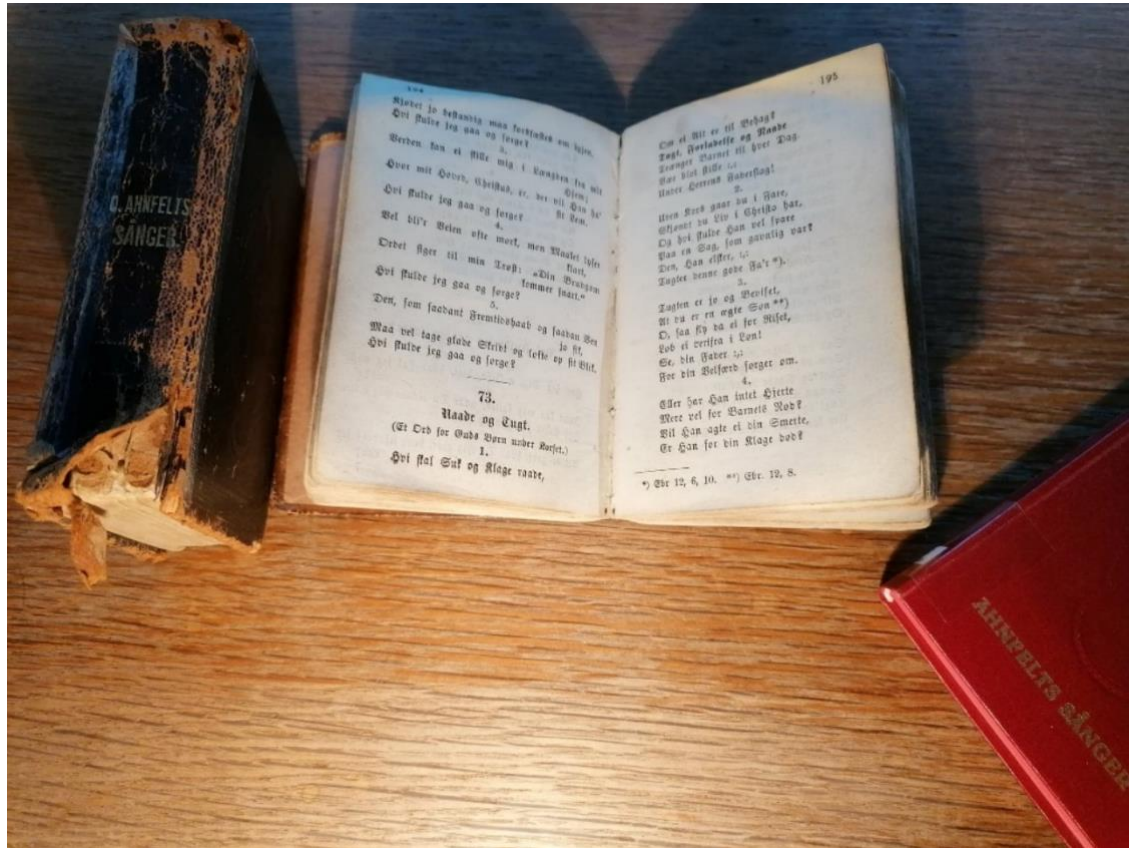




Omvendelsesforståelsen i *Ahnfelts sange*

BA-projekt – efterårssemestret 2020

Chris Lindeskov Rasmussen, sxw532

Vejleder: Lektor Florian Wöller, Ph.d.

Afleveret: 30.12.2020

Antal tegn: 59.981

Indhold

Abstract.....	888
1 Indledning.....	889
2 Redegørelse.....	890
2.1 <i>Ahnfelts sange</i> og nyevangelismen.....	890
2.2 Omvendelsesforståelsen i pietisme og herrnhutisme	891
2.3: Omvendelsesforståelsen hos Rosenius	892
3 Analyse.....	894
3.1 Kildekritik af <i>Ahnfelts sange</i>	894
3.2 Fremgangsmåde i analysen	895
3.3 Analyse af sange	896
3.3.1: Nr. 34: <i>Ack, wisse du!</i>	896
3.3.2: Nr. 46: <i>Samlingssång</i>	900
3.3.3: Nr. 38: <i>Allt i allom Christus</i>	904
4 Diskussion	907
5 Konklusion.....	909
6 Præsentation for ikke-specialister	911
7 Litteraturliste	912
Bilag 1: Pensumliste (i alt: 1088 sider).....	914

Abstract

The main source of this bachelor project for church history is a Swedish songbook published by Oscar Ahnfelt in the late 1870s. Ahnfelt was part of a the so-called "New-Evangelicalism" which was a Lutheran revival movement influenced by both pietism and the Moravian Brethren.

This assignment explores the understanding of conversion in the songbook in relation to that found in New-Evangelicalism. By analysing three chosen songs, I discover some differences and, at first glance, contradictions in the descriptions of conversion. The first song focuses on what a man must do to convert himself and appeals to the human will and action. Conversely, the second song states that only Jesus is able to convert humans. In the third song, both of these perspectives are present. Additionally, different perspectives are apparent when it comes to the importance of a Christian lifestyle. Throughout the analyses, I also discover an influence from both the pietistic "ordo salutis", where the conversion presupposes specific steps, and from the opposite idea of the Moravian Brethren that a man can come to Jesus "just as he is."

In the discussion, I argue that the differences in the songbook are not as far from each other as it seems but can be understood as merely different aspects. I conclude that even though the different perspectives may seem confusing to the reader, the understanding of conversion in the songbook fits well with that of the New-Evangelicalism.

1 Indledning

Ønsker man at kende en kirkes eller kristelig forenings lære og teologi, synes det oplagt at undersøge indholdet i forkyndelsen eller i eventuelle bekendelsesskrifter. Imidlertid kan det være mindst lige så informativt at kigge på sangene. Denne opgave vil netop undersøge en sådan sangbog. Det drejer sig om en samling af 200 sange, som blev udgivet i 1877 i Sverige af lægprædikanten Oscar Ahnfelt, og hvis sange siden har spredt sig til resten af Norden.¹

Ahnfelt var en del af den såkaldt ”nyevangeliske” bevægelse,² som fra midten af 1800-tallet prægede svensk kirkeliv og havde sit omdrejningspunkt i Carl Oluf Rosenius’ skrifter og prædikener. Der er tale om en vækkelsesbevægelse, som blandt andet var præget af pietistiske og ikke mindst herrnhutiske strømninger. Rosenius kaldte folk til omvendelse – men modsat pietismens bodskamp, så pegede Rosenius væk fra menneskelige forbedring eller forberedelse og hen på Kristi forsoning som eneste grundlag for menneskers frelse.

Rosenius’ budskab blev både hørt og læst over hele landet, og for mange var opgøret med dele af pietismen nye og glædelige toner. Ikke mindst blev det nyevangeliske budskab sunget ind i hjerterne gennem *Ahnfelts sange*.³ Men hvordan forstås egentlig ”omvendelsen” i en vækkelse, hvor det understreges, at frelsen ikke afhænger af noget hos det enkelte menneske men alene af Kristus? Og hvordan kommer denne omvendelsesforståelse til udtryk i sangbogen ”*Ahnfelts sange*”, som i høj grad blev instrument for bevægelsens udbredelse? Det er netop, hvad denne opgave vil forsøge at besvare. Problemformuleringen lyder således:

*”Hvordan var omvendelsesforståelsen i den nyevangeliske bevægelse, og hvordan kommer den til udtryk i Oscar Ahnfelts sangbog fra 1877?”*⁴

Jeg vil begynde med at redegøre for sangbogens tilblivelse og baggrund – herunder den nyevangeliske bevægelse. Herefter vil jeg undersøge omvendelsesforståelsen i de to hovedstrømninger, som fik størst betydning for nyevangelismen og dens teologi, hvorefter Rosenius’ egen omvendelsesforståelse behandles. Efter en kildekritisk analyse vil jeg så analysere tre sange, hvor jeg, udover at få syn for den nyevangeliske omvendelsesforståelse, også vil forsøge at spore eventuelle tendenser fra pietisme eller herrnhutisme. Så følger en

¹ Kofod-Svendsen 2018, 104-123; Sjaastad 2019, 17-18

² Betegnelsen ”nyevangelisk” er omdiskuteret i forskningen. Se også afsnit 2.1

³ Nissen 2018, 27

⁴ Årstallet er usikkert; se også 3.1

⁵ Sangbogens fulde titel er: ”Andeliga Sånger, dels samlade, dels bearbetade samt utgifna af Oscar Ahnfelt.” For overskuelighedens skyld vil jeg i opgaven primært benytte det danske kælenavn ”*Ahnfelts sange*”

diskussion af, hvorvidt sangbogens syn på omvendelse kan rummes i nyevangelismen, hvorefter opgaven rundes af med en konklusion og en perspektivering.

2 Redegørelse

2.1 Ahnfelts sange og nyevangelismen

Der er i forskningen nogen divergens, når det gælder brugen af begrebet ”nyevangelisme”. Jeg vælger dog i denne opgave at følge den svenske kirkehistoriker Hägglund, når han taler om den ”s. k. nyevangeliska rörelse, som i Sverige är knuten till C. O. Rosenius’ namn”.⁶ Carl Oluf Rosenius (1816-1868) begyndte i 1840 at hjælpe den engelsk metodistpræst Georg Scott med hans missionsvirksomhed i Stockholm. Da Scott i 1842 af forskellige årsager besluttede at rejse fra landet, stod lægprædikanten Rosenius pludselig i spidsen for en spirende vækkelsesbevægelse, som han formede efter sit eget, teologiske ståsted. Denne nyevangeliske bevægelse blev udbredt ved Rosenius’ prædikenvirksomhed og gennem udgivelsen af tidsskriftet *Pietisten*, hvor Rosenius selv var redaktør.⁷

Nyevangelismens lære var præget af både pietistiske og ikke mindst herrnhutiske strømninger, som begge var stærkt til stede i det miljø, Rosenius voksede op i.⁸ Selvom herrnhutismen egentlig er at betragte som en underkategori af pietismen, udviklede den sig i sin egen retning og behandles derfor i denne opgave som sådan.⁹ Begge begreber anvendes undervejs i betydningen af en teologisk strømning.

I sin forkyndelse lagde Rosenius vægt på den objektive frelse i Kristus, som tilbydes ethvert menneske, og han talte imod en skarp, pietistisk bodsforkyndelse. Særligt talte han til dem, som var tyngtet af pietismens krav om den rette omvendelse, hvor han i stedet pegede på den fuldbrugte frelse i Kristus for syndere. Samtidig tog han ikke konsekvensen af den herrnhutiske verdensretfærdiggørelse og fastholdt stadig nødvendigheden af omvendelse og et deraf følgende, anderledes liv, ligesom han også stadig italesatte skellet mellem de sandt troende og de uomvendte.¹⁰

Udover det talte og skrevne ord var også de nyevangeliske sange en afgørende brik i udbredelsen af vækkelsen og dens budskab.¹¹ Her spiller Rosenius’ nære medarbejder Oscar Ahnfelt (1813-1882) en hovedrolle. Ahnfelt blev omvendt ved en påskedagsprædiken af

⁶ Hägglund 1978, 366. For længere drøftelse af begrebet nyevangelisme, se Rønne 2018, 301-305 og Stormark 1981, 29-37

⁷ Kaas 2013, 101-104; Kofod-Svendsen 2020, 18-22

⁸ Hägglund 1978, 366

⁹ Haraldsø 1997, 210-211

¹⁰ Jarlert 2001, 152-157; Rønne 2006, 45-50

¹¹ Se fx Sjaastad 2019, 9

Rosenius i Stockholm i 1841 og kom herefter med i kredsen omkring ham. Efterhånden besluttede Ahnfelt at droppe musikstudierne og rejste i stedet rundt som sanger og prædikant. Ahnfelt havde større folkelig gennemslagskraft end Rosenius med sin humoristiske stil og ikke mindst de sange, han optrådte med i forbindelse med møderne. Der var i første omgang tale om sange udgivet i *Pietisten*, som Ahnfelt havde sat melodi til, men senere kom andre sange med i repertoire. Grundet efterspørgsel efter kopier af sangene, besluttede Ahnfelt i samråd med Rosenius at udgive sange i en række hæfter. I årene fra 1850 til 1877 udkom ikke mindre end 12 sanghæfter, som til sidste blev samlet i én udgivelse med alle 200 sange – *Ahnfelts sange*. Sangbogen vandt hurtigt indpas i vækkelseskredse i både Sverige og resten af Norden.¹²

Ahnfelt komponerede 51 af melodierne, men skrev ikke selv en eneste sang. Dem samlede han derimod fra samtidige og tidligere digtere, primært i Sverige, men også fra en række andre lande. Hovedleverandøren med over 100 sange var Lina Sandell, der ligeledes var en del af den nyevangeliske vækkelse, mens Rosenius var repræsenteret med 25 sange.¹³ Ahnfelts sange fik ikke bare stor betydning for vækkelsens udbredelse, men fungerede også som bindeled mellem de nyopståede, nyevangeliske grupper, hvor sangene havde stor autoritet.¹⁴ Olesen kalder da også Ahnfelt for den nyevangeliske bevægelses ”største aktiv i marken”.¹⁵

2.2 Omvendelsesforståelsen i pietisme og herrnhutisme

Som nævnt var den nyevangeliske bevægelse og Rosenius påvirket af både pietistiske og herrnhutiske strømninger. Det gælder også, når det kommer til omvendelsesforståelsen. Inden vi når til Rosenius’ eget syn, vil jeg derfor gøre rede for den forståelse af omvendelse, som fandtes i de hhv. pietistiske og herrnhutiske strømninger. Det sker både for at få et bedre greb om Rosenius’ forståelse men også for siden at kunne se, om disse strømningers syn på omvendelse kan spores i *Ahnfelts sange*.

Pietismen går tilbage til tyske Philipp Spener (1635-1705), som satte fokus på fromhedslivet og en mere praktisk og personlig kristendom som modvægt til de døde, teoretiske dogmer, der ifølge ham prægede kirken.¹⁶ Dette subjektive og personlige fokus fik betydning for forståelsen af omvendelse, som især med August Francke (1663-1727) kom til at kredse om begrebet ”ordo salutis” – frelsens orden. Det følelsesmæssige forløb i Franckes egen omvendelse blev skabelonen for et mere eller mindre skematisk omvendelsesforløb. Efterhånden gik dette forløb fra at være deskriptivt til at være en præskriptiv fremstilling af ”ordo salutis” – måden hvorpå, man blev frelst. Forløbet indebar først en alvorlig bodskamp,

¹² Kofod-Svendsen 2018, 101-102; Kaas 2013, 119-126; Lövgren 1966, 42-55

¹³ Kofod-Svendsen 2020, 1-38; Kofod-Svendsen 2018, 101-102

¹⁴ Kaas 2020, 80-81

¹⁵ Olesen 1996, 181

¹⁶ Spickard, Cragg, og Carlson 2008, 243-244; Lausten 2000, 170

der siden endte i en pludselig følelse af frelsesvished og derefter et nyt og anderledes liv og brud med tidligere, verdslige fornøjelser.¹⁷ I dele af pietismen skulle denne omvendelse også gerne kunne dateres nøje.¹⁸ Hägglund beskriver også, hvordan troen, og dermed syndernes forladelse, først skænkes, *efter* mennesket ved bodskampen er kommet frem til en beslutning om at bryde med verden og leve et nyt liv.¹⁹ Selvom Gud altså er den, der giver syndernes forladelse, så er fokus i selve omvendelsen på menneskets oplevelse, handlen og i sidste ende beslutning.

Herrnhutismen går tilbage til tyske Grev Zinzendorf (1700-1760), som efter et fejlslagent forsøg på at gennemgå den sande, pietistiske bodskamp gjorde op med pietismens omvendelseslære. Det pietistiske ”ordo salutis”-skema blev derfor erstattet – eller i hvert fald forenklet, – så omvendelsen nu ikke længere krævede bodskamp, men egentlig bestod i det enkelte menneskes følelsesmæssige oplevelse af korset og den lidende Kristus.²⁰ I dele af herrnhutismen forblev fokus i omvendelsen meget subjektivt, og man taler også om en blodmystik, hvor Jesu blod og sår blev fremhævet og dvælet ved. Overordnet set blev vægten dog lagt på den objektive frelse hos Kristus frem for den enkeltes bodfærdighed. Og i den senere, luthersk prægede herrnhutisme, som var på spil i Sverige på Rosenius’ tid, blev de subjektive tendenser yderligere nedtonet.²¹ Et slagord, som beskriver forståelsen af omvendelsen godt, lyder ”kom som du er”.²² Pointen er, at ethvert menneske kan komme til Jesus og blive frelst uden først at fremvise en bestemt bodskamp eller forbedring. I nogen grad var det et udtryk for en verdensretfærdiggørelseslære, som gjorde, at det kristne liv kom til at fylde noget mindre end i pietismen.²³

2.3: Omvendelsesforståelsen hos Rosenius

Rosenius er ikke helt konsekvent i sin brug af ordet ”omvendelse”. Oftest bruges det om hele forløbet fra et menneske første gang fatter interesse for kristendommen (”bliver vakt”), til mennesket er blevet genfødt. Andre gange kan ordet af Rosenius bruges om det, der sker, når et menneske forsøger at overholde Guds lov. For det meste kalder han dog dette ”bättring”,²⁴ og hermed er vi inde ved det centrale i Rosenius’ omvendelsesforståelse. Rosenius tænker, at når et menneske bliver vakt, sker det i mødet med Guds lovs fordringer. Som konsekvens af den hellige Guds krav, må mennesket netop anstrenge sig for forbedring – bättring – for om

¹⁷ Vigilius 2005, 70; Lausten 2000, 170; Rønne 2006, 47

¹⁸ Der er dog diskussion i forskningen om, hvorvidt Francke selv mente dette. Se Hägglund 1978, 308 over for Olesen 1996, 47-48

¹⁹ Hägglund 1978, 308

²⁰ Haraldsø 1997, 209-211; Aalen 1952, 293-296; Vigilius 2005, 72-73. Se også Aalen 1952, 305-332

²¹ Rønne 2018, 306

²² Haraldsø 1997, 211

²³ Rønne 2006, 45

²⁴ Hansen 1987, 200

muligt at blive synden kvit. Pointen er dog, at dette er umuligt! Og målet med denne bättring er netop, at mennesket skal indse, at det *ikke* har nogen mulighed for at forbedre sin tilstand over for Gud. Denne erkendelse fører nemlig til næste fase i omvendelsen: At mennesket i stedet må sætte al sin lid til Kristus. Skal man tale om en ”ordo salutis” hos Rosenius, må det derfor være dette: At man først bliver en synder i mødet med loven og derefter bliver frelst i mødet med evangeliet.²⁵ Det svarer til Rosenius’ egen oplevelse af at blive omvendt som 14-årig under læsning af Erik Pontoppidans ”Troens spejl”.²⁶ Og selv om Olesen sætter spørgsmålstejn ved den faktiske oplevelse og afskriver den som meningsløs,²⁷ så må man nok med Hj. Holmquist fastholde, at Rosenius’ egne erfaringer præger hans teologi afgørende også på dette punkt.²⁸

Ser vi på Rosenius’ omvendelsesforståelse, bliver det også klart, at han stod i en spænding mellem traditionel pietisme på den ene side og herrnhutisme på den anden. På den ene side kritiserer han pietismens præskriptive ”ordo salutis” og dens introspektive selvprøvelse. På den anden side taler han også imod den fare, han var opmærksom på fra herrnhutisk hold, at omvendelsen og selve det kristne liv kunne blive ligegyldigt. Den herrnhutiske verdensretfærdiggørelseslære kunne let ende i legalisme og lovløshed, og over for denne understreger Rosenius nødvendigheden af en levende og virksom tro, som også giver sig udslag i det levede liv.²⁹

Også når det gælder omvendelsen, kan Rosenius hente en selvransagende tone fra pietismen, idet han peger på bestemte erfaringer og følelser knyttet til mødet med lov og evangelium i omvendelsesprocessen.³⁰ Samtidig understreger Rosenius, at disse følelser hos den anfægtede kan forekomme skjulte, – og så gælder det ikke om at forsøge at grave dybere efter disse følelser og erfaringer men i stedet se på Kristus og frelsen i ham, som den er åbenbaret i Bibelen.³¹ Her har vi igen det herrnhutiske ”kom som du er”, da der netop ikke går bestemte betingelser forud for at komme til Jesus.³² Selvom Rosenius også fastholder, at det enkelte menneske må sige sit ja til frelsen i Jesus, så har dette ”ja” ikke har en positiv, frelsende værdi, og selv dette ”ja” kan siges at høre med til den menneskelige syndighed.³³

²⁵ Hansen 1987, 192-205; Stormark 1981, 197-201

²⁶ Vigilius 2005, 117

²⁷ Olesen 1996, 174+664

²⁸ Stormark 1981, 31

²⁹ Rønne 2018, 307-308

³⁰ Vigilius 2005, 119-120; Hansen 1987, 193-194

³¹ Hansen 1987, 207-209

³² Hansen 1987, 217

³³ Stormark 1981, 200-201

3 Analyse

Ahnfelts sange blev altså et middel til udbredelsen af de nyevangeliske toner i både Sverige og resten af Norden. Netop derfor er det også interessant at se nærmere på, hvilken omvendelsesforståelse der kommer til udtryk i denne sangbog. Analysen indledes med et kildekritisk afsnit efterfulgt af en nærmere disposition for analysen, hvorefter selve analysens resultater vil blive præsenteret.

3.1 Kildekritik af *Ahnfelts sange*

Som tidligere nævnt udgøres *Ahnfelts sange* egentlig af 12 mindre sanghæfter udgivet mellem 1850 og 1877. Det er ikke lykkedes mig at fastsætte det præcise årstal for den første, samlede udgivelse,³⁴ men primærkilden for denne opgave er en svensk udgave fra 1880. At der er tale om en samling ses også ved det lidt forvirrende faktum, at sangbogen ikke har et samlet titelblad. Derimod begynder hver enkelt af hæfterne med sit eget titelblad, hvorfor både årstal og oplag kan variere internt i samme udgivelse.³⁵ Dog står 1880 anført som årstal på alle 12 titelblade i opgavens primærkilde, ligesom titlen også er den samme: ”Andeliga Sångar, dels samlade, dels bearbetade samt utgifna af Oscar Ahnfelt”.

Da der er tale om en samling også af sange, kan hver enkelt sang egentlig betragtes som sin egen, selvstændige kilde med egen oprindelse, forfatter, kontekst osv. Hermed rejses et metodisk spørgsmål angående sangens indre sammenhæng, da man jo ikke kan forudsætte en ensartet teologi i så sammensat en sangbog. Når det alligevel giver mening at behandle sangbogen som en enhed, og – som denne opgave ønsker – spørge efter dens forståelse af emnet ”omvendelse”, så er det først og fremmest, fordi sangbogen blev opfattet som en enhed af dens brugere. Udover den rent fysiske fremtoning som én sangbog, øges enhedsindtrykket af det faktum, at ingen af sangene har en angivet forfatter, og det for læseren dermed er umiddelbart ukendt, hvem der har skrevet den enkelte sang. Det giver også Ahnfelt en måske uforholdsmæssig stor autoritet og er da også den oplagte årsag til, at bogen blev kendt som ”*Ahnfelts sange*”, selvom han ikke havde skrevet en eneste.

Alligevel havde Ahnfelt en væsentlig rolle i sangbogens tilblivelse. Først og fremmest har han indsamlet sangene, og allerede i denne proces har Ahnfelt naturligvis sat sit præg på sangbogen gennem både valg og fravalg. Mindre entydigt bliver det dog, når man vil undersøge Ahnfelts øvrige bidrag til sangbogen. Hvad betyder det, når det i titlen lyder, at sangene også er ”bearbetade” af ham? For de sange, som er udgivet første gang hos Ahnfelt, er

³⁴ Jeg er i besiddelse af en norsk oversættelse med 1877 som senest angivne årstal, mens der i hvert fald findes i svensk, samlet udgivelse fra 1878

³⁵ Dette gælder oversættelsen af Chr. Dick 1869-1877

det stort set umuligt at undersøge en eventuel bearbejdning. Anderledes er det med de sange, der er udgivet andetsteds først – fx i Rosenius' blad *Pietisten*. Her er graden af ændringer varierende, men for nogles vedkommende kan man ved sammenligning se en tydelig bearbejdning. Et eksempel er nr. 38: ”Allt i allom Christus”, som senere skal analyseres³⁶. Den blev først udgivet i *Pietisten* bestående af 34 vers, men Ahnfelt har foretaget en væsentlig redaktionel ændring, idet han ved dens indførelse i sangbogen har fjernet de først 12 vers. De resterende vers indeholder også enkelte smårettelser, hvor den mest synlige er i vers 21, hvor hele sidste linje er udskiftet.³⁷

Lövgren antyder dog i sin biografi om Ahnfelt, at svenskeren ikke har været alene om redigeringen. For det første nævnes, at Ahnfelt i hvert fald ved udgivelsen af sit første hæfte var ivrig efter, at Rosenius både skulle læse korrektur og give sin mening til kende om sangene.³⁸ Ligeledes giver et brev fra Ahnfelt til en L. V. Henchen et interessant indblik i noget af processen:

”Härhos sänder jag ock några sånger av dem som stå på förslag till andra häftet för vilket de må bliva underkastade vederbörlig censur – vilket i synnerhet behöves för sången: ’Jeus kärleks pris’, som i formen är mycket felaktig men har en herrlig melodi, för att icke tala om själva ämnet”.³⁹

Dette lille uddrag viser altså, at Ahnfelt har fået hjælp af andre. Men det vidner også om Ahnfelts teologiske bevidsthed både ift. sangvalg og eventuel redigering. Man må dog nok med Lövgren konkludere, at det er svært at afgøre præcis, hvad Ahnfelts eget bidrag er til sangbogen. Men selvom andre har været inde over redigeringsprocessen, må man antage, at Ahnfelt selv har været drivkraften bag udformningen af den sangbog, som bærer hans navn, og at hans teologiske bevidsthed har været med til at forme sangbogens indhold.⁴⁰

3.2 Fremgangsmåde i analysen

Med 200 sange af en række forskellige forfattere, kommer *Ahnfelts sange* rundt om flere forskellige emner. Af temaer, som går igen, kan særligt nævnes forsoningen i Jesus, håbet om himlen, Guds omsorg og ledelse samt tvivl. Et væsentligt tema er dog også ”omvendelse”, som i mange sange blot berøres, mens andre sange har det som hovedtema eller ligefrem er formet som et kald til omvendelse.⁴¹ Læses sangbogen igennem, bliver det dog efterhånden klart, at der er en mulig spænding i forståelsen af omvendelse. Mange sange er klart i tråd med

³⁶ Se afsnit 3.3.3

³⁷ [Cassel] 1849, 170-176

³⁸ Lövgren 1966, 43

³⁹ Lövgren 1966, 45 linje 10-13

⁴⁰ Lövgren 1966, 42-46

⁴¹ Nissen 2018, 24

Rosenius' egen forståelse, men der er samtidig både herrnhutiske og pietistiske tendenser undervejs, som også er med til at trække omvendelsesforståelsen i andre retninger. To springende punkter skal trækkes frem: For det første, hvad sand omvendelsen egentlig består i: Er der tale om en særlig, menneskelig forberedelse og handling, eller er omvendelsen egentlig at sætte sit håb til Kristus? For det andet, hvem der egentlig handler i omvendelsen: Er det mennesket selv, eller er det Gud?

For at undersøge denne spænding nærmere, vil jeg analysere tre udvalgte sange, som repræsenterer en bredde i omvendelsesforståelsen. Jf. ovenstående vil jeg undervejs svare på følgende spørgsmål i analysen af den enkelte sang:

- 1) Hvad består omvendelsen i?
- 2) Er det mennesket eller Gud, der handler i omvendelsen?
- 3) Hvordan ses hhv. pietistisk og herrnhutisk påvirkning?

3.3 Analyse af sange

3.3.1: Nr. 34: Ack, visste⁴² du!⁴³

3.3.1.1: Indledning

Denne sang er oprindeligt skrevet af den danske præst og salmedigter H. A. Brorson og blev første gang udgivet med 8 vers i 1735. I 1848 blev den oversat til svensk af J. M. Lindblad og havde nu 5 vers, og i 1855 kom den med i 4. hæfte af *Ahnfelts Sange*. Kofod-Svendsen skriver, at han ikke er klar over, hvilken udgave Lindblad har oversat fra, og det er således uklart, om det er Lindblad, der står bag redigeringer - herunder reduktionen i antal vers.⁴⁴

3.3.1.2: Form og indhold

De 5 vers i den foreliggende udgave består af hver 6 linjer.⁴⁵ I de første 4 linjer i hvert vers er der krydsrim, mens linje 5 og 6 udgør et parrim, og denne ændring i rimene får de to sidste linjer til at træde tydeligere frem. Fokuseringen på de sidste linjer underbygges også af sangens rytme, for mens linje 1-4 indeholder skiftevis 11 og 10 stavelser, så skiller linje 5 sig ud med kun 8 stavelser, hvorefter man med den sidste linje vender tilbage til 10 stavelser. At linje 5 samtidig er en gentagelse i alle 5 vers, øger blot intensiteten yderligere: Der er tydeligvis noget her, som sangen ønsker at sige til sin læser.

⁴² Jeg vælger at stave ß med "ss", men følger ellers stavemåden fra 1880

⁴³ Ahnfelt 1880, 93-94

⁴⁴ Kofod-Svendsen 2020, 8+19

⁴⁵ Selvom om man normalt i lyrisk analyse vil bruge betegnelserne "strofer" og "verselinjer", tillader jeg mig i indeværende opgave at benytte ordene "vers" og "linjer," da det svarer til de dagligdags betegnelser for begge dele

I det hele taget har sangens vers – og særligt de 4 første – en bestemt struktur, som er bygget op om flere gentagelser. Hvert vers begynder således med de samme ord: ”Ack visste du”, som samtidig er sangens titel. Yderligere er disse tre første ord i hvert vers skrevet med fed type, og den direkte henvendelse til læseren er dermed ikke til at tage fejl af. Udover føromtalte linje 5 er også sidste linje den samme i hhv. vers 1-2 og vers 3-5. Gentagelserne i både 5. og 6. linje handler om, at man vil få en salig dag, hvis man kommer til Jesus. Det er netop det store tema, som gennem sangen udfoldes i form af forskellige gode grunde til at komme til Jesus eller – med et andet ord – at omvende sig. Og som analysen om lidt vil vise, er sangens fokus i høj grad rettet mod menneskets rolle i omvendelsen.

3.3.1.3: *Analyse*

Netop fordi versene er struktureret omkring gentagelserne, bør analysen begynde her. De gentagne indledningsord ”Ack visste du” springer straks i øjnene og sætter da også tonen for versene:

Vers 1

- 1 Ack visste du, som nu dig måste böja
- 2 En träl i syndens hemska slafweri,
- 3 Hwad slut det får, - du skulle icke dröja
- 4 Att söka Den, som dig kan göra fri.
- 5 Ack, hwilken salig dag du fick,
- 6 Om du begynte detta ögonblick!

Påstanden er altså, at hvis man bare vidste, hvad slutningen var, så ville man ikke tøve med at søge den, som kan gøre fri. Samme logik og mønster findes i de næste tre vers: Der præsenteres noget, hvor man - hvis bare man vidste dette - så ville handle på det. I vers 1 består denne handling i at ”söka Den, som dig kan göra fri”, og i de efterfølgende vers varieres beskrivelsen af denne handling. Sangen viser, at der netop er tale om synonymer for det at omvende sig. I vers 1 og 2 er det den truende fortabelse efter dette liv, som burde motivere til omvendelsen. Begge steder er det dog lidt kryptisk formuleret:

Vers 2

- 1 Ack visste du, hwad syndar’n måste hända,
- 2 När lustans dröm med nådens tid förgår,
- 3 Du skulle snart med bön til Den dig wända,
- 4 Som nu med öppen famn fremför dig står.

På trods af at synderens endeligt kun antydes, står det alligevel klart, at det ikke just er noget positivt, der venter ham efter ”nådens tid”. Derfor lyder det igen: ”Ack visste du” (linje 1) –

en formulering som giver associationer til Jesus, der græder over Jerusalem (Luk 19,42), og man fornemmer noget af den samme frustration og alvor som hos Jesus: Hvis bare man vidste, hvordan tingene stod til, – men det gør man ikke.

I slutningen af versene kommer så den næste gentagelse: ”Ack, hwilken salig dag du fick...” (linje 5). Gentagelsen af ordet ”ack” viser den nære sammenhæng til versets første linje. I vers 1 og 2 danner denne femte linje også positivt modstykke til ordene om fortabelsen og fremhæver, at det altså kunne blive en salig dag, hvis man påbegynder omvendelsen. Og gentagelsen af netop denne sætning gennem alle 5 vers samt bruddet i versets rytme viser, hvor vigtig en sætning vi har med at gøre. Det er ganske enkelt sangens hovedfokus: At pege på hvor salig en dag man kan få, hvis man omvender sig.

Den salige dag kunne godt forstås som en reference til ”den evige salighed”, når nu vers 1 og 2 – og faktisk også vers 4 – omhandler menneskets evige skæbne. Imidlertid peger flere ting i retning af, at den salige dag refererer til selve dagen for omvendelsen. Således lyder fortsættelsen i versets sidste linje, som grundet versets struktur også står ganske tydeligt frem: ”Om du begynte detta ögonblick”. Der er altså en understregning af nuets betydning og en opmuntring til at begynde omvendelsen her og nu, som også kun træder tydeligere frem senere i sangen. Vægtlægningen af selve omvendelsens dag har også til dels herrnhutiske og klart pietistiske træk, da man i dele af pietismen har lagt vægt på en særlig omvendelsesoplevelse, der gerne skulle kunne dateres.⁴⁶ Pietismen kan også spores i det subjektive fokus i omvendelsen, som ses i den gentagne brug af ordet ”du” gennem hele sangen.

I vers 3 og 4 kommer så en mere positiv motivation for at omvende sig. I stedet for truslerne om fortabelsen i vers 1-2, lyder det i vers 3: ”Ack visste du, hur godt det är att ega | Guds nåd, hur ljuft att höra Jesum till”. Her bliver for første gang navngivet omvendelsens mål – nemlig Jesus. Han kommer også frem i versets sidste linje, som ændres fra og med vers 3. Det fjerde vers kan tjene som eksempel:

Vers 4

- 1 Ack visste du, hur godt det är att hwila
- 2 Med trötta själen uti himlens hamn,
- 3 Du skulle ej till usla brunnar ila,
- 4 Men söka målet i din Frälsar's famn.
- 5 Ack, hwilken salig dag du fick,
- 6 Om du nu genast fram till Jesum gick!

⁴⁶ Samme tanke findes dog også hos Zinzendorf. Aalen 1952, 319-320

Nu rettes kikkerten igen mod evigheden, men her er det himlens hvile, der skal tjene som begrundelse for omvendelsen. Fokus er igen på menneskets rolle, idet man opfordres til at *søge målet* frem for de ”usla brunnar”.⁴⁷ Sidste linje er nu skiftet ud og modsat den tidligere, lidt kryptiske, linje om at ”begynde”, så uddybes det nu, hvori omvendelsen egentlig består: I straks (genast) at gå frem til Jesus. Igen understreges tidsperspektivet med opfordringen til at handle straks, hvilket også bliver endnu kraftigere understreget i det efterfølgende vers. Her får sangen en dramatisk afslutning, for selvom gentagelserne beholdes, brydes skabelonen fra de forrige vers fuldstændig:

Vers 5

- 1 Ack visste du! Du visste, om du wille.
- 2 Hwi dröjer du? Statt upp, re'n dagen gryr!
- 3 Ej mera nådens korta tid du spille,
- 4 Gör bättring snart, ja snart, ty tiden flyr!
- 5 Ack, hwilken salig dag du fick,
- 6 Om du nu genast fram till Jesum gick!

Hvor de første tre ord i sangens andre vers udgør begyndelsen af en længere sætning, så brydes der her af med et udråbstegn. Og så lyder de afgørende ord: ”Du visste, om du wille”. Selvom der bestemt er en underliggende opfordring, så kan de første 4 vers egentlig godt læses som tørre konstateringer: Hvis du vidste A så ville følge B. Hvis man kendte de opremsede konstateringer, så ville man søge at omvende sig. Men nu er der ikke længere tale om præsentation af en logisk følgeslutning. For nu siger forfatteren – med henvisning til alle de foregående vers: Hvis du ville, så vidste du godt alle disse ting! Og så kommer den direkte opfordring som en kulmination på de foregående vers’ indirekte opfordringer: ”Gör bättring snart”. Selvom det svenske ord ”bättring” kan forstås i retning af ”bedring”, så er det oplagte i lyset af resten af sangen at oversætte det med ”omvend”, og så ligger det i tråd med de hidtidige, halvskjulte opfordringer. I verset får vi også flere billeder, som svarer på, hvorfor man jf. de andre vers har så travlt med omvendelsen: Livet er kort, og snart er det for sent at omvende sig. Derfor gentages opfordringen fra de andre vers, men denne sidste gang med så meget mere intensitet: Ack, hwilken salig dag du fick, om du nu genast fram till Jesum gick!

3.3.1.4: *Sammenfatning*

Omvendelsen beskrives i denne sang med flere forskellige udtryk. I vers 1 og 4 nævnes at ”søge” (underforstået: Jesus), og i vers 2 gælder det at vende sig til ham med bøn. Begge dele stemmer fint overens med den gentagne formulering i sidste linje i vers 3-5 om at gå frem til

⁴⁷ Henvisning til Jer 2,13. Karl XII 1703, 517

Jesus. Der er altså ikke nogen antydning af, at omvendelsen er betinget af en særlig livsstil eller fromhed, som vi kan finde det i pietismen. Alligevel finder vi et pietistisk træk i omvendelsens fokus. Selvom det beskrives, at Jesus står med åbne arme og ønsker at frelse, så fremstilles selve omvendelsen som menneskets eget projekt. Der er altså ikke tale om en pietistisk ”ordo salutis”, men det ensidige fokus på menneskets handlen og ansvar for omvendelsen giver alligevel associationer til pietismens subjektivitet. Således bliver menneskets frelse og evige skæbne afhængig af omvendelsen og dermed også af mennesket selv.

3.3.2: Nr. 46: Samlingssång⁴⁸

3.3.2.1: Indledning

Oscar Ahnfelt skrev ikke nogen sange selv, men det gjorde til gengæld hans hustru. I alt er syv sange i sangbogen forfattet af Clara Ahnfelt, og denne sang, som blev udgivet i hæfte 5 i 1859, er en af dem. Kofod-Svendsen mener, at C. Ahnfelt har været afhængig af den tyske sang ”O selige Stunden, die Jesus uns schenkt” fra 1821. Sangenes titler og rytmer minder om hinanden, men på trods af det og de tematiske ligheder, er selve indholdet langt fra det samme.⁴⁹

3.3.2.2: Form og indhold

Sangen består af 6 vers med hver 5 linjer. Rimene er lidt komplicerede, idet de to første linjer udgør et parrim, mens linje 3 og 5 også rimer, – og linje 4 består så af to halvdele, som også internt har sit eget rim. Yderligere gentages 4. linjes første halvdel, hvilket er med til at fremhæve både selve gentagelsen, men i det hele taget linje 4 og 5.

Titlen er ganske sigende og viser, at sangen er tænkt som en ”Samlingssång” til at synge, når man samles om bøn, sang og forkyndelse (vers 2). Denne særlige funktion træder også frem i indholdet. De to første vers italesætter selve det at samles, hvorefter de resterende vers er en bøn til Jesus om at omvende hjerter og sind (vers 4-5) og give det, man behøver til troslivet (vers 3). Derfor er det også meget passende den første sang i det pågældende sanghæfte.

Ligesom i forrige sang spiller ”omvendelse” en væsentlig rolle, men modsat nr. 34 er fokus i omvendelsen flyttet fuldstændig, så sangen, i stedet for at kalde læseren til omvendelse, er en bøn om, at Jesus egentlig må være den, der omvender.

3.3.2.3: Analyse

De to første vers er med til at sætte rammen for sangen, og særligt vers 2 italesætter den i titlen nævnte samling med linjerne: ”Då samlas wi åter till bön och till sång | Och Ordet att höra.”

⁴⁸ Ahnfelt 1880, 125-126

⁴⁹ Kofod-Svendsen 2020, 2-4; [Anonym forfatter] 1821

Vers 1 siger også noget om disse samlinger, som er knap så konkret men ikke mindre væsentligt:

Vers 1

1 Ack saliga stunder, som Jesus oss ger,
2 Då nådenes under han själen betar,
3 Då Ordet förkunnar vårt ewiga wäl,
4 Då Jesus är nära :: Att wäcke och lära
5 Och trösta vår själ!

Det interessante er, at det er Jesus, der får æren for de ”saliga stunder” (linje 1), som må henvises til de i vers 2 beskrevne samlinger. De salige stunder fra Jesus konkretiseres i tre punkter i linje 2-4, som alle indledes med ordet ”Då,”: Jesus lader nådens under komme til syne, Ordet forkynnder evig ”vel” og Jesus selv er nær. Linje 4 og 5 fortæller yderligere, at Jesus er nær for at vække, lære og trøste sjælen. Selvom disse samlinger har bestået af nogle mennesker, som har bedt, sunget og prædikeret – fx Oscar Ahnfelt selv, – så er det altså Jesus, der bliver subjekt for alle de ting, der nævnes i vers 1. I sidste ende er det ikke prædikanten eller sangeren, der skal vække, lære og trøste – men Jesus selv.

Jesu aktive rolle i det kristne fællesskab bliver kun mere tydeligt senere i sangen. Her kommer det frem, at Jesus også er den aktive, når det gælder menneskers omvendelse. I vers 3 og 4 lyder det:

Vers 3

1 O Jesu, vår Herre, din Anda oss gif!
2 Wi hafwa, dess wärre, ej krafter. ej lif,
3 Ej tro och ej kärlek, om Du oss ej ger,
4 Hwad helst wi behöfwa :: Att tros lifwet öfwa;
5 Vår nöd Du bäst ser.

Vers 4

1 Wi äro så kalla, ja, hårda som sten
2 Af födelsen alla, och Du är allen'
3 I himlen, på jorden den ende, som kan
4 Vårt hjerta förändre :: Vårt hjerta omwända,
5 Du endast det kan.

Sangen bliver her til en bøn rettet mod Jesus. Men bønnen handler lige så meget om de kristne selv, som beskrives i ret negative termer. I vers 4 beskrives ”vi” som kolde og hårde som sten

fra fødslen af (linje 1-2) – en tanke, der kan have rod i Davids ord fra Sl 51,7. Og i vers 3 lyder det, at vi hverken ejer kræfter, liv, tro eller kærlighed (linje 2-3). Disse beskrivelser fremhæver menneskets afhængighed af Jesus, som også kommer tydeligt frem i begge vers. Således lyder det i vers 3, at Jesus selv må give, hvad vi har brug for til troslivet (linje 5). Allerede her lægges altså vægt på Jesu (eller Guds) rolle i menneskets tilegnelse af det kristne budskab, som kun bliver mere eksplicit i vers 4. Her lyder det nemlig, at Jesus er den eneste, som kan forandre vores hjerte (linje 4). Og efter en gentagelse af det, som blot yderligere understreger budskabet, så kulminerer det i anden halvdel af linje 4, hvor bare ordet ”forandre” skiftes ud, så der står ”vårt hjerta omwända”. I linje 5 siges det så endnu engang, at Jesus er den eneste, der kan omvende hjerterne, og dermed sættes der to streger under. Vi ser altså her en ret radikal omvendelsesforståelse, som i virkeligheden skiller sig ud fra både det pietistiske ”ordo salutis” men også den herrnhutiske ”kom som du er”-tanke – i hvert fald, hvis man forstår det at ”komme” som en aktiv handling fra menneskets side. For i denne sang understreges det, at mennesket hverken kan tro eller omvende sig selv, – det kan kun Jesus gøre i os.

Det er også interessant, at omvendelsen tilsyneladende ikke kun er noget, som er nødvendigt for den ikke-troende. Sangens ”vi” – som kalder Jesus for Herre og samles for at høre Ordet – har i hvert fald også brug for denne omvendelse. Det peger på, at selvom omvendelsen, hvor et menneske får del i Jesu frelse, er sket, så har man til stadighed brug for at få opmærksomheden rettet mod denne frelse. Ligeledes kan det vise en bevidsthed om, at der også i de troendes samlinger findes nogle, som egentlig ikke er sandt omvendt. Og hvordan sker denne omvendelse så? Det bliver på hver sin måde uddybet i både vers 5 og vers 6:

Vers 5

- 1 Ack wänd Du vårt sinne från jordlifwets strid,
- 2 Gif att wi nu finne för kommande tid,
- 3 Likt bien, vår näring utur dina sår!
- 4 Wi äro ju dina .,: Med blod, sår och pina
- 5 Så dyrköpta får.

Dette vers viser, at det for Clara Ahnfelt er Jesu lidelse og død, der er omdrejningspunktet for omvendelsen og troen. Således fremhæves Jesu død som omvendelsens grundlag, når det indgår i bønnen til Jesus som en slags argumentation: ”Wi äro ju dina (...) så dyrköpta får” – og på det grundlag rettes bønnen til ham om, at han må (om)vende sindet (linje 1). Vi ser også tydeligt en herrnhutiske påvirkning i fremhævelsen af Jesu blod og sår. Og det bliver næsten perverst, når det at finde næring i Jesu sår sammenlignes med en bi, der suger næring (linje 3). Men billederne understreger Jesu lidelse og død som grundlaget for omvendelsen. Yderligere viser verset, at omvendelse indebærer en afstandtagen til ”jordlifwets strid (linje 1), og det

antydes dermed, at omvendelsen også har konsekvenser for den kristnes livsførelse. Bønnen til Jesus fortsætter i vers 6, som også runder sangen af:

Vers 6

- 1 Derfor Dig förbarma och tänk på vår nöd,
- 2 Ack, gör oss nu warma, uppväck ifrån död;
- 3 Låt lagen få wäcke, låt nåden bli stor,
- 4 Låt Anden få werka, ;.: Så att wi må märka
- 5 Att Du bland oss bor!

I linje 2 ser vi en stærk beskrivelse af omvendelsen. Først er der en bøn om at gøre os varme, som danner kontrast til beskrivelsen af at være kolde fra vers 4. Derefter lyder det: ”uppväck ifrån död”. Omvendelsen sammenlignes simpelthen med en dødeopvækkelse, og billedet underbygger jo meget stærkt sangens hidtidige tale: At mennesket i sig selv ikke bare er koldt og hårdt men faktisk åndelig dødt. Hvis det alligevel skal omvendes, må Jesus derfor gribe fuldstændig ind. Igen ses kontrasten til eksempelvis forrige sangs gentagne appellering til det enkelte menneske og dets rolle i omvendelsen.

I linje 3 ses endnu en beskrivelse af, hvad omvendelsen egentlig består i: At loven vækker, og at nåden bliver stor. Det er jo helt i tråd med Rosenius’ og nyevangelismens forståelse af omvendelse som noget, der sker, når et menneske møder loven og evangeliet. Samtidig binder det sangen fint sammen, da det gentager talen om ”nådenes under” fra vers 1. Ligeledes modsvares de sidste to linjer i vers 1, som omhandler Jesu nærhed, af de sidste linjer i dette vers. Her har vi nemlig bønnen om, at Ånden må bevirke en vished om, at Jesus bor iblandt os.

3.3.2.4: Sammenfatning

Omvendelsen beskrives i denne sang som noget, der sker med hjertet. Ud fra sangens særlige funktion som ”samlingssang”, må det forstås som, at omvendelsen ventes at ske, når man samles til bøn, sang og forkyndelse af Ordet. I vers 6 fremhæves loven og nåden, hvilket svarer til Rosenius’ forståelse af omvendelsens hændelse i mødet med lov og evangelium. Derudover er der et muligt paradoks i, at selvom omvendelsen er sket én gang, så er det alligevel nødvendigt også for de troende med en slags gentagende omvendelse.

Det særlige ved denne sang er dog, i hvor høj grad der lægges vægt på, at Jesus er den eneste, der kan omvende mennesker. Mennesket beskrives som koldt og hårdt og uden tro og liv, og dermed afskrives den menneskelige deltagelse i omvendelsen fuldstændig – kulminerende med beskrivelsen af omvendelsen som en dødeopvækkelse i vers 6. Derimod fremstilles Jesus som omvendelsens eneste subjekt. Der er altså en klar distance til en pietistisk omvendelsesforståelse og det mere subjektive fokus, som blandt andet findes i den foregående

sang. Men selv herrnhutismens ”kom som du er” bliver egentlig modsagt, – i hvert fald hvis det ”at komme” skal forstås som en aktiv handling. For i denne sang er det altså Jesus alene, der kan stå for omvendelsen.

3.3.3: Nr. 38: Allt i allom Christus⁵⁰

3.3.3.1: Indledning

Mens de forrige sange altså har hver sin vægtlægning i forståelsen af omvendelsen, er det interessante her, at vi faktisk finder spændinger i omvendelsesforståelsen internt i samme sang. Denne sidste sang er forfattet af svenske Carl Gustav Cassel, som var direktør ved toldvæsenet og senere lagmand. Han regnes også som forfatter til to andre sange i sangbogen. I sin nuværende form⁵¹ blev sangen udgivet i det 4. hæfte af *Ahnfelts sange*.⁵²

3.3.3.2: Form og indhold

Sangens 22 vers består hver af 7 linjer. De første 4 linjer i hvert vers har krydsrim, mens linje 5 og 6 udgør et parrim. Skrevet i bogstaver er mønsteret således: A-B-A-B-C-C-D, idet linje 7 står for sig selv. Dette peger på en udvikling i det enkelte vers, hvor sidste linje rent formmæssigt træder tydeligt frem og kommer til at stå som en kulmination på versets udvikling. Det svarer også til indholdet i mange af versene, hvor især linje 5 og 6 bygger op mod versets sidste linje, der kommer til at stå som et svar på de foregående linjer eller en egentlig konklusion på hele verset.

Indholdsmæssigt behandler sangen kort fortalt vejen til frelse. Cassel peger hen på Kristus og hans korsdød og opstandelse, men understreger også nødvendigheden af, at det enkelte menneske er ret omvendt og kommer til Kristus med sin synd. Samtidig behandles også det kristne liv. Grundet sangens længde vil analysen fokusere på de vers, der særligt har omvendelse som tema.

3.3.3.3: Analyse:

Sangen begynder i de første tre vers med en lovprisning af Kristus, hvor hans opstandelse og korsdød fremhæves. Det gøres meget klart, at Kristi lidelse og død er årsagen til, at mennesker kan blive frelst. Denne analyse begynder dog med vers 4 og 5, hvor vi får sangens første perspektiv på omvendelse. Her sker der et fokusskifte, som illustreres tydeligt ved, at synsvinklen ændres fra at have været 1.-person i vers 1 og 3 til nu at tiltale den potentielle læser i 2.-person:

⁵⁰ Ahnfelt 1880, 100-107

⁵¹ Se også 3.1

⁵² Kofod-Svendsen 2020, 4-5

Vers 4

- 1 Men du, som wäl härtill ditt bifall har gett
- 2 Och Jesum bekänner, hwad tar du
- 3 Till hjertat av allt, hwad på korset har skett?
- 4 För lifwet, för hjärtat, hwad har du?
- 5 Skall Christus och blodet och korset ej bli
- 6 Dig mera än endast en skön poesi?
- 7 O we, hur det blodet då ropar!

Vers 5

- 1 Du christen will heta, allt tro och förstå,
- 2 Men aldrig i bibelens mening
- 3 Helt omvänd och salig för alltid att stå
- 4 med Christo i verklig förening,
- 5 Och utgå ur lägret, hans smälek att ta,
- 6 Men alltid i ok med de otrogna dra;
- 7 Hur blodet då öfwer dig ropar!

Nu tales der altså til en ”du”, som ganske vidst bekender sin tro på Jesus, men hvor der sættes et alvorligt spørgsmålstejn ved denne omvendelse. Det er tydeligvis ikke nok at give sit bifald til den i de forrige vers beskrevne frelse og bekende troen på Jesus i det ydre (v. 4 linje 1-2). Her ser vi på den ene side tydelige, herrnhutiske træk, når der stilles spørgsmål til *hjerterets* forhold til Jesus og vægtlægges en personlig *betragtning* af korsets begivenhed (v. 4 linje 2-6), ligeledes også ”blodet” nævnes 2 gange (v. 4 linje 5+7). Alligevel ligner det mere en pietistisk omvendelsesforståelse, som kommer frem i beskrivelsen af ”du’ets” problem i vers 5: Man ønsker godt nok at kalde sig kristen, men man er aldrig i bibelsk forstand blevet ”helt omvänd” og dermed virkeligt forenet med Kristus (linje 1-4)! Derimod trækker man på samme åg som de vantro (linje 6), hvilket er en henvisning til 2. Kor 6,14, hvor Paulus advarer mod at trække på samme hammel som de vantro. Hermed vægtlægges nødvendigheden af at leve et anderledes, fromt liv som konstituerende for en sand omvendelse.

I begge vers ser vi, som beskrevet tidligere, at der bygges op frem mod den sidste linje, der kommer som en kulmination på versets anklagende ord. I vers 4 er der i linje 5-6 det direkte spørgsmål, om ikke korset og Kristus og blodet skal blive mere end bare skøn poesi. Og i vers 5 finder vi i de tilsvarende linjer den skrappe anklage om at gå i åg med de ikke-troende. Begge gange lyder det, at hvis det foregående er tilfældet, så bliver den frygtelige konsekvens i versets sidste og konkluderende linje, at ”blodet råber”. Dette billede er en henvisning til Gen 4,10 om Abels blod, der råber anklagende mod brodermorderen Kain, men jf. Hebr 12,24 kan

det også handle om Jesu blod. Da ”blod” i sangen i øvrigt henviser til Kristus, er det nok bedst at forstå linjen som en slags kombination af de to bibelsteder. Pointen bliver da, at hvis den rette omvendelse ikke har fundet sted, så er det Jesu blod, der råber med samme anklagende og dømmende karakter som Abels. Denne sidste linje understreges yderligere af den næsten ordrette gentagelse mellem de to vers, som ikke ses andre steder i hele sangen. Ud fra disse to vers består omvendelsen altså i hjertets rette indstilling til Kristus sammen med en klar afstandtagen til det ugudelige liv. Således bliver det også mennesket, der er den aktive i omvendelsen.

Efter en beskrivelse i sangens 6. vers af, hvordan det så er for den, som lever sandt forenet med Kristus, så kommer i vers 7 en ny henvendelse til læseren af en noget anden karakter:

Vers 7

- 1 Kom fattig och rik, kom nu kall eller warm,
- 2 Kom, tag här, hwad helst du behöfwer!
- 3 Om ock du har syndat, är usel och arm,
- 4 Att synd uppå synd flödar öfwer,
- 5 Här nåd öfwerflödar ändå mycket mer;
- 6 Ty tänk, när dock själfwa Guds Son för oss ger
- 7 Sitt lif och sitt blod, hwad det gäller!

Efter de alvorlige ord om den sande omvendelse indbydes nu alle og enhver til at komme (linje 1-2) uanset hvor meget synd, man så måtte have (linje 3-4) – som taget ud af herrnhutismens drejebog. Der er en klar kontrast til alvoren fra vers 4 og 5, og hvor der tidligere blev talt meget hårdt om at leve som de ikke-troende, ses synd nu ikke som en hindring for at komme til Kristus. Vi skal også bemærke sidste linje, som igen indeholder ”blod”, – men frem for at anklage og dømme den uomvendte er det nu blodets forsonende karakter, der fremhæves. I de efterfølgende vers pensles det endnu mere ud, at uanset om man har synd svarende til tusinde verdener (vers 8), så forsvinder synden gennem forsoneren. Hvor omvendelsen i vers 4 og 5 lod til at have nær sammenhæng med fromhedslivet, så lader livsførelsen slet ikke til at spille nogen rolle her. Derimod består omvendelsen tilsyneladende blot i det at komme til Jesus, – og hermed ser vi spændingen mellem to forskellige omvendelsesforståelser!

I vers 11-14 fortsætter samme tema, men denne gang med en mere tydelig brod mod pietismen. Ikke nok med at der indbydes til at komme, som man er. Nu understreges det også, at *både* al vores synd *og* alle de gode gerninger må dækkes med nåden. Allerede i vers 11 sættes en række umiddelbart fromme dyder op mod rensningen i Jesu blod, og i vers 12 lyder det så:

Ej mindre vår helighet, fromhed och dygd
Än synden som flödar oss öfwer,
Allt måsta betäckas med nådenes skygd,
Allt stundlig försoning behöfwer.

Ikke nok med at sangen indbyder enhver til at komme og få tilgivelse for åbenlyse synder. Det understreges også, at selv de menneskelige forsøg på stræben, forsagelse (v. 11), hellighed og fromhed i virkeligheden også har brug for forsoning. Hermed afgrænses klart over for pietismen eller andre, som vil kræve en bestemt menneskelig fromhed, bod eller andet før omvendelsen kan ske. Derimod afskrives ethvert forsøg på at forbedre sig som noget, der faktisk også har brug for tilgivelse. Alligevel får vi så i sangens vers 17-21 en beskrivelse af, hvordan frelsen i Jesus alligevel må få konsekvenser for menneskelivet. Der er bare ikke tale om noget, der giver nogen som helst fortjeneste over for Gud, men derimod en nødvendig og nærmest automatisk konsekvens af omvendelsen og troen - her fra vers 17:

Då twingar hans kärlek att hålla hans bud,
Och ljufligt erfares den nåden af Gud,
Att älska i honom min nästa.

3.4.3.4: *Sammenfatning*

Vi får altså to forskellige forståelser af omvendelsen i selvsamme sang. Først gøres det klart, at det ikke er nok at give sit bifald til læren om Jesu død og opstandelse, men at en sand omvendelse - udover at handle om hjertets forhold til Kristus - også indebærer en afstandtagen til de "otrogn" og dermed det verdslige liv. Omvendelsen er altså tydeligvis noget, som mennesket står for. Men siden indbydes alle og enhver til at komme til Jesus og modtage frelsen uanset livsførelse og syndemængde. Man kan sige, at omvendelsen her stadig er en aktiv, menneskelig handling, idet det gælder om at "komme til" Kristus. Alligevel antydes det, at denne omvendelseshandling ikke skal forstås som noget fortjenstfuldt over for Gud, da det understreges, at både forsagelse, fromhed og dyd også behøver forsoning. Man kunne således argumentere for, at omvendelsen egentlig forstås som Guds værk. Tilbage står altså en spænding i forståelsen af omvendelsen både angående dens indhold og dens subjekt.

4 Diskussion

De tre analyserede sange viser tydeligt, at der mildt sagt er en bredde eller spænding i omvendelsesforståelsen i *Ahnfelts sange*. Det er nu værd at rejse et par spørgsmål til diskussion: Kan denne spænding i forståelsen af omvendelse rummes i nyevangelismen? Og i

hvor høj grad udgør den et problem for bevægelsen? Undervejs vil jeg også argumentere for, at de umiddelbare modsætninger ikke er så store som ved første øjekast.

Umiddelbart virker det jo usammenhængende, at man internt i samme sangbog finder disse forskelle i forståelsen af omvendelse. Selvom sangbogen som helhed kan siges at have en nogenlunde ensrettet teologi, så viser de analyserede sange alligevel væsentlige brydninger: For *er* omvendelsen Guds eller menneskers værk? Og er en vis mængde bod og bedring en betingelse for omvendelsen eller ej? Det virker ganske enkelt modsætningsfyldt. Går vi til Rosenius selv, er det for det første værd at bemærke, at flere forskere også påpeger både spændinger og modsætninger i Rosenius' egen forkyndelse,⁵³ hvilket får Hansen til at konkludere, at man ikke hos ham skal lede efter et færdigt, teologisk system.⁵⁴ Derfor udgør det ikke nødvendigvis et problem for nyevangelismen selv, at man i deres sangtradition også finder intern divergens.

Alligevel kan man også argumentere for, at omvendelsesforståelsen i *Ahnfelts sange* er mere meningsfuld end som så. Først må man bide mærke i Bibelens betydning for både nyevangelismen og sangbogen. Rosenius forstod hele Bibelen som Guds Ord, hvorpå han ønskede at bygge sin teologi,⁵⁵ og de mange mere eller mindre direkte skrifthenvisninger i de analyserede sange viser også Bibelens betydning for dem. Og går vi til Bibelen, så kan man genfinde den samme spænding i omvendelsesforståelsen på tværs af de forskellige skrifter.⁵⁶ Ønsket om at drive bibeltro teologi kan på den ene side ses som en indrømmelse af, at man alligevel aldrig vil kunne forene de mange teologiske strømninger internt i det bibelske materiale. Sådan så Ahnfelt og Rosenius dog næppe på tingene. Tværtimod betragtede de Bibelen som udtryk for en sammenhængende teologi – også med henblik på forståelsen af omvendelsen.

Spørgsmålet er så, om man på en meningsfuld måde kan sammensætte de i sangbogen tilsyneladende modsatrettede forståelser af omvendelse? Det er i hvert fald muligt at argumentere for det. Ganske vidst virker det uforeneligt, når sangen "Ack visste du" tydeligt taler om menneskets rolle i omvendelsen, mens sangen "Samlingssång" lige så tydeligt understreger, at kun Jesus kan omvende menneskets hjerte. Man kan dog også betragte det som to forskellige *perspektiver* på omvendelsen. Det første er da et udtryk for det menneskelige perspektiv, hvor den enkelte *oplever* at tage et aktivt valg og aktivt forbedre sit liv som en del af omvendelsen, mens det andet er et udtryk for et større perspektiv, hvor det bliver tydeligt, at

⁵³ Hansen 1987, 299-317

⁵⁴ Hansen 1987, 318

⁵⁵ Hansen 1987, 170-175

⁵⁶ Se fx Fil 2,13-14, Joh 6, 37+44

Jesus så at sige har handlet med og gennem mennesket i omvendelsen. På den ene side kan man afskrive denne argumentation med henvisning til, at sangene ikke selv italesætter det. Der står intet sted i sangene, at ”nu handler det blot om det ene perspektiv” – tværtimod fremstilles det umiddelbart som hele sandheden. På den anden side stemmer denne skelnen i perspektiv dog meget godt overens med Rosenius’ egen forståelse. Han taler nemlig både om det menneskelige ”ja” og den afgørende beslutning, samtidig med at han, lig Luther, taler om en trælbunden vilje, hvor Gud må gribe ind for at give muligheden for omvendelse.⁵⁷

Vi ser også en umiddelbar spænding mellem de analyserede sange, når det gælder ”forbedringens” plads ift. omvendelse. Det pietistiske fokus på det rette liv, som dels træder frem i ”Ack visste du” og i fuldt flor i ”Allt i allom Kristus,” modsiges i selvsamme sang af det herrnhutiske budskab om at komme til Jesus uanset, hvor syndig man er. Imidlertid kan det være en nøgle at få fat på fremstillingen i vers 17-21 i samme sang, hvor det fromme, kristne liv ikke italesættes som et krav for den rette omvendelse - men derimod som en konsekvens. I den forstand er det anderledes liv nødvendigt for, at der kan være sket en ret omvendelse, men det er ikke noget, der kræves *før* omvendelsen, men noget der af nødvendighed følger *efter*. Man kan indvende, at det fromme liv på den måde bliver et krav uanset, og at selvmodsigelsen dermed står ved magt. Imidlertid svarer ovenstående meget godt til Rosenius’ eget syn på det kristne liv, hvor han både taler imod pietisternes tendens til nomisme på den ene side og herrnhuternes tendens til antinomisme på den anden.⁵⁸

Betragter man *Ahnfelts sange* forudsætningsløst, er forskellene i omvendelsesforståelsen ikke til at komme udenom. Men undersøger man sangene på deres egne præmisser, kan man i hvert fald argumentere for en større grad af sammenhængende syn end ved første øjekast. Det er dog ikke uden problemer at *Ahnfelts sange* - med sin vigtige rolle i udbredelsen af nyevangelismen – alligevel er forholdsvis uklar på flere punkter, og det har som minimum haft potentiale til at have virket både forvirring og konflikt rundt omkring i bevægelsens mindre grupper. Omvendt vil Ahnfelt nok selv mene, at bredden i omvendelsesforståelsen blot repræsenterer en bibelsk tilsvarende, og sangbogens forståelse rummes derfor også fint i nyevangelismen.

5 Konklusion

Den nyevangeliske bevægelse, der havde lægprædikanten Rosenius som omdrejningspunkt, var altså præget af både pietistiske og herrnhutiske strømninger. Det giver sig også udslag i deres omvendelsesforståelse. På den ene side fremhæves den herrnhutiske tanke om, at enhver kan komme til Jesus og finde frelse uanset forudgående livsstil eller syndighed. På den anden

⁵⁷ Stormark 1981, 200-201

⁵⁸ Hansen 1987, 323-324

side betones også omvendelsens nødvendighed, skellet mellem troende og ikke-troende samt den nære sammenhæng mellem omvendelse og et anderledes liv. Rosenius stod således mellem to forskellige, teologiske fronter, hvilket var med til at forme hans syn på omvendelse.

I sangbogen *Ahnfelts sange*, som var et vigtigt middel for udbredelsen af den nyevangeliske vækkelse, genfinder vi langt på vej den forståelse af omvendelse, som Rosenius stod for. Man finder dog også flere spændinger og umiddelbare modsætninger internt i sangbogen, hvilket analysen af tre udvalgte sange netop viser. Her kommer det frem, at man på den ene side kan finde en betoning af den menneskelige handlen i omvendelsen. Den beskrives – særlig i sangen ”Ack visste du (nr. 34)” - både som aktivt at søge Jesus og begynde at komme til ham, ligesom der også lægges op til et menneskeligt valg. På den anden side fortælles det, hvordan også al menneskelig fromhed og forsagelse behøver forsoning (nr. 38 vers 11-12), og hvordan omvendelsen egentlig kun er noget, Jesus kan gøre med mennesker (nr. 46.) Således er der en spænding mellem den guddommelige og den menneskelige aktivitet i omvendelsen. Det kommer også til udtryk ved, at der i nogle vers lægges vægt på det rette, kristne liv som en del af omvendelsen, mens der andetsteds understreges menneskets totale syndighed og behov for frelse.

Omvendelsesforståelsen i *Ahnfelts sange* er altså tvetydig på flere områder. Alligevel flugter den på mange måder godt med nyevangelismen og Rosenius, der også selv havde en spændingsfyldt omvendelsesforståelse, som han begrundede i Bibelens tilsvarende. Det er også muligt at argumentere for, at synet på omvendelse i sangbogen er mere sammenhængende end ved første øjekast. Ser man det skiftende fokus på hhv. guddommelig og menneskelig aktivitet i omvendelsen som udtryk for forskellige perspektiver frem for forskellige teologier, fremstår *Ahnfelts sange* i højere grad som ét budskab med flere facetter. Alligevel kommer man ikke uden om, at der er potentiale for grundig forvirring og misforståelse. Og alt efter hvilken sang, man tager fat i, kan man få vidt forskellige idéer om omvendelsesforståelsen. Omvendt kan man sige, at sangene tjener som nuancering og supplement til hinanden i en bevægelse, som også var kendetegnet af en spænding i forståelsen på dette punkt.

Skulle man arbejde videre med materialet, kunne det være interessant at se på virkningshistorien af sangbogen eksempelvis i Danmark. Her gik *Ahnfelts sange* nemlig ind og blev hovedsangbogen i de to nyevangeliske foreninger Luthersk Missionsforening og den noget mindre Evangelisk Luthersk Missionsforening, som begge havde Ahnfeldts 200 sange på en central plads helt frem til 1960'erne.⁵⁹ Det kunne være interessant at spore, hvad det har

⁵⁹ Kaas 2013, 163-180; Kofod-Svendsen 2018 103-123

betydet for foreningernes lære og virke, herunder deres omvendelsesforståelse, at de gennem så mange år har haft 200 svenske ”vækkelsessange” som den primære sangskat.

6 Præsentation for ikke-specialister

I dette projekt, som er skrevet i faget kirkehistorie, ønsker jeg at undersøge en svensk sangbog fra slutningen af 1870’erne. Sangbogen består af 200 forskellige sange, som er samlet og udgivet af sangeren og prædikanten Oscar Ahnfelt, der var en del af en vækkelsesbevægelse i Sverige – den såkaldte ”nyevangelisme”. Mere specifikt er opgavens mål at undersøge sangbogens forståelse af ”omvendelse”. som er en proces, hvor en ikke-troende bliver kristen, samt sammenholde den med nyevangelismens forståelse af det samme.

Først gør jeg rede for sangbogens oprindelse og den nyevangeliske bevægelse, hvor jeg også kommer ind på, at nyevangelismen er præget af særligt to teologiske strømninger fra Tyskland ved navn pietisme og herrnhutisme. Herefter gør jeg rede for, hvordan omvendelsen forstås i disse to strømninger og i nyevangelismen.

I opgavens analysedel tager jeg så fat på sangbogen, hvor jeg analyserer 3 udvalgte sange. Undervejs bliver det tydeligt, at disse sange umiddelbart indeholder forskellige syn på omvendelse, som også kan spores tilbage til de førnævnte teologiske strømninger. Der er således forskel på sangenes fremstilling af, om omvendelsen er noget, mennesker beslutter sig for, eller noget Gud gør med mennesker. Der er også umiddelbart forskel på, om omvendelsen forudsætter en ændret livsstil eller indstilling, eller om man kan komme til Gud og blive frelst uanset livsstil og livssituation. Tanken om, at noget går forud for den rette omvendelse, er hentet fra pietismen, mens tanken om, at man kan komme til Gud, som man er, er hentet fra herrnhutismen.

I min diskussion argumenterer jeg for, at sangbogens omvendelsesforståelse alligevel ikke er så modsatrettet, som den først ser ud. Spørgsmålet om hvorvidt omvendelsen er noget Gud eller mennesker gør, kan siges at handle om, hvilket perspektiv man ser det fra. Og alle de analyserede sange er enige om, at en ændret livsstil er en nødvendig konsekvens af en sand omvendelse, og i den forstand hænger omvendelse og livsstil sammen.

Konklusionen på opgaven er, at selvom det ligner, at sangbogen indeholder forskellige syn på omvendelse, kan sangene ses som forskellige aspekter af det grundlæggende samme syn. Selvom der i sangenes forskellige betoning er grobund for misforståelser, så konkluderer jeg, at sangbogens omvendelsesforståelse overordnet set stemmer overens med nyevangelismens.

7 Litteraturliste

Primærlitteratur:

Andeliga Sånger, dels samlade, dels bearbetade samt utgifna af Oscar Ahnfelt. 1880. Stockholm

Aandelige Sange, samlede, bearbejdede og udgivne af Oscar Ahnfelt. Hæfte 1-4 oversat af A. L. [Emilia Ahnfelt-Laurin] og redigeret af Chr. Dick. Hæfte 5-12 oversat af Chr. Dick. 1869-1877. Christiania [Oslo]

Sekundærlitteratur:

[Anonym forfatter.] 1821. "O selige Stunden, die Jesus uns schenkt". Set 18/12/2020. <https://www.christliche-gedichte.de/?pg=12998>

[Cassel, Carl Gustav.] 1849. "Vår utkorelse och salighet i Christo". *Pietisten* 8 (11) s. 170-176

Hansen, P. Verner. 1987. *Født på ny: om Carl Olof Rosenius*. Århus

Haraldsø, Brynjar. 1997. *Kirke og misjon gjennom 2000 år: allmenn kirke- og misjonshistorie*. Oslo

Hägglund, Bengt. 1978. *Teologins historia: en dogmhistorisk översikt*. Lund

Jarlert, Anders. 2001. *Romantikens och liberalismens tid*. Sveriges kyrkohistoria 6. Stockholm

Karl XII. 1703. "Propheten Jeremia". I *Karl XII:s Bibel*, s. 516-560. Set 18/12/2020. http://www.bibel.se/objfiles/1/KXII24Jer_1309321440.pdf

Kofod-Svendsen, Flemming. 2018. "Ahnfelts Sangbog". *Hymnologi - Nordisk tidsskrift* 47 (3-4), s. 99-149

———. 2020. "Rosenianismens indgang i det danske vækkelseslandskab". I *Rosenius i Danmark - en antologi om den rosenianske vækkelse i Danmark*, s. 12-77. Rønne

———. 2020. "Ahnfelts Sånger - bakgrund, författare och textanalys". Set 18/12/2020. <https://www.co-rostenius.se/sanger-av-rostenius/ahnfelts-sanger-bakgrund-forfattare-och-textanalys-av-flemming-kofod-svendsen/>

Kaas, Ebbe. 2013. "Oscar Ahnfelt og den rosenianske sangtradition i Danmark. En historisk undersøgelse". I *Forbindelsen med Skåne. To artikler fra den rosenianske vækkelse i årene 1850-1900*, s. 96-180. Brøndstrup

- . 2020. “Den rosenianske forbindelse mellem Skåne og Østdanmark etableres”. I *Rosenius i Danmark - en antologi om den rosenianske vækkelse i Danmark*, s. 79-125. Rønne
- Lausten, Martin Schwarz. 2000. *Danmarks kirkehistorie*. København
- Lövgren, Oscar. 1966. *Oscar Ahnfelt. Sångare och folkväckare i brytningstid*. Falköping
- Nissen, Peter E. 2018. “Ny-evangelisk sang og musik. Sjælesorg i romantisk klædedragt”. *Hymnologi - Nordisk tidsskrift* 47 (1-2), s. 21-32
- Olesen, Elith. 1996. *De frigjorte og traellefolket: amerikansk-engelsk indflydelse på dansk kirkeliv omkring år 1900*. Frederiksberg
- Rønne, Finn Aa. 2006. “Brydninger mellem pietistisk og herrnhutisk vækkelseskultur, belyst ud fra C.O.Rosenius’ syn på læren om universel retfærdiggørelse”. I *Pietistisk och herrnhutisk väckelsekultur i Norden*. Skrifter i praktisk teologi vid Åbo Akademi 49, s. 42-51. Åbo
- . 2018. “Nyeangelismen set med danske øjne. Dansk nyeangelisme i teologihistorisk perspektiv”. *Dansk Teologisk Tidsskrift*, s. 300-319
- Sjaastad, Egil. 2019. “Jesu døds betydning i nyeangelismens sangskatt”. *Hymnologi - Nordisk tidsskrift* 48 (1-2), s. 7-29
- Spickard, Paul R., Cragg, Kevin M og Carlson, Gordon William. 2008. *A Global History of Christians: How Everyday Believers Experienced Their World*. Grand Rapids, Michigan
- Stormark, Konrad. 1981. *En for alle og alle i en: blad fra nyeangelismens historie og teologi*. Oslo
- Vigilius, Mikkel. 2005. *Kirke i kirken: Luthersk vækkelses-kristendom--fra kirkelig bevægelse over organisation til kirkeligt opbrud*. Hillerød
- Aalen, Leiv. 1952. *Den unge Zinzendorfs teologi*. Oslo

Bilag 1: Pensumliste (i alt: 1088 sider)

Andeliga Sånger, dels samlade, dels bearbetade samt utgifna af Oscar Ahnfelt. 1880. Stockholm. s. **1-448**.

Hansen, P. Verner. 1987. *Født på ny: om Carl Olof Rosenius.* Århus. s. **192-217, 299-325**.

Haraldsø, Brynjar. 1997. *Kirke og misjon gjennom 2000 år: allmenn kirke- og misjonshistorie.* Oslo. s. **204-211**.

Hägglund, Bengt. 1978. *Teologins historia: en dogmhistorisk översikt.* Lund. s. **302-312, 365-370**.

Jarlert, Anders. 2001. *Romantikens och liberalismens tid.* Sveriges kyrkohistoria 6. Stockholm. s. **148-159**.

Kofod-Svendsen, Flemming. 2018. "Ahnfelts Sangbog". *Hymnologi - Nordisk tidsskrift* 47 (3-4). s. **99-149**.

———. 2020. "Rosenianismens indgang i det danske vækkelseslandskab". I *Rosenius i Danmark - en antologi om den rosenianske vækkelse i Danmark*, s. 12-77. Rønne. s. **18-25**.

———. 2020. "Ahnfelts Sånger - bakgrund, författare och textanalys". Set 28/12/2020. <https://www.co-rostenius.se/sanger-av-rostenius/ahnfelts-sanger-bakgrund-forfattare-och-textanalys-av-flemming-kofod-svendsen/>. s. **1-38**.

Kaas, Ebbe. 2013. "Oscar Ahnfelt og den rosenianske sangtradition i Danmark. En historisk undersøgelse". I *Forbindelsen med Skåne. To artikler fra den rosenianske vækkelse i årene 1850-1900*, s. 96-180. Brændstrup. s. **96-126, 154-180**.

Lausten, Martin Schwarz. 2000. *Danmarks kirkehistorie.* København. s. **170-186**.

Lövgren, Oscar. 1966. *Oscar Ahnfelt. Sångare och folkväckare i brytningstid.* Falköping. s. **5-167**.

Nissen, Peter E. 2018. "Ny-evangelisk sang og musik. Sjælesorg i romantisk klædedragt". *Hymnologi - Nordisk tidsskrift* 47. (1-2). s. **21-32**.

Olesen, Elith. 1996. *De frigjorte og traelfolket: amerikansk-engelsk indflydelse på dansk kirkeliv omkring år 1900.* Frederiksberg. s. **47-51, 168-182**.

Rønne, Finn Aa. 2006. "Brydninger mellem pietistisk og herrnhutisk vækkelseskultur, belyst ud fra C.O.Rosenius' syn på læren om universel retfærdiggørelse". I *Pietistisk och herrnhutisk väckelseskultur i Norden.* Skrifter i praktisk teologi vid Åbo Akademi 49. Åbo. s. **42-51**.

———. 2018. "Nyeangelismen set med danske øjne. Dansk nyeangelisme i teologihistorisk perspektiv". *Dansk Teologisk Tidsskrift*. s. **300-319**.

Sjaastad, Egil. 2019. "Jesu døds betydning i nyeangelismens sangskatt". *Hymnologi - Nordisk tidsskrift* 48 (1-2). s. **7-29**.

Stormark, Konrad. 1981. *En for alle og alle i en: blad fra nyeangelismens historie og teologi.* Oslo. s. **11-15, 29-37, 197-205**.

Vigilius, Mikkel. 2005. *Kirke i kirken: Luthersk vækkelses-kristendom--fra kirkelig bevægelse over organisation til kirkeligt opbrud.* Hillerød. s. **62-127**.

Aalen, Leiv. 1952. *Den unge Zinzendorfs teologi.* Oslo. s. **292-332**.